

ELWIRA MACIERZYŃSKA-FRANASZCZYK¹

Prawnoporównawcze inspiracje warunku zależnego od woli stron²

Wpłynął: 30.06.2025. Akceptacja: 5.08.2025

Streszczenie

Przedmiotem opracowania są prawnoporównawcze inspiracje warunku zależnego od woli stron, wynikające z praw niemieckiego i francuskiego, oraz ich wpływu na przyjmowaną systematykę warunków zależnych od woli stron w prawie polskim. Podział warunków według kryterium czynnika sprawczego zdarzenia nie ma charakteru normatywnego w prawie polskim, pełni jednak funkcję objaśniającą konstytutywne cechy warunku. Systematyka przyjmowana w doktrynie i orzecznictwie nawiązuje zarówno do koncepcji prawa niemieckiego, jak i francuskiego, w których istnieją jednak odmienne podejścia do wskazanego kryterium i nieco odmienne podziały. Przenoszenie koncepcji przyjmowanych na gruncie obcych ustawodawstw postrzegane bywa jako źródło niespójności terminologicznych, skutkujące niejednorodnością na poziomie doktryny i orzecznictwa. Niniejsze opracowanie obejmuje analizę fragmentu przedstawionego zagadnienia, uwzględniając inspiracje porównawcze zaczerpnięte z prawa niemieckiego i francuskiego oraz ich wpływ na rozwój prawa krajowego, poglądy doktryny i orzecznictwa.

Słowa kluczowe: warunek potestatywny, *si voluero*, zastrzeżenie umowne

¹ Dr Elwira Macierzyńska-Franaszczyk – Akademia Leona Koźmińskiego (Polska); e-mail: elwiramf@kozminski.edu.pl; ORCID: 0000-0002-8477-1376.

² Niniejszy artykuł obejmuje fragment badań zrealizowanych w projekcie pt. „False friends w komparatyście prawniczej. Niebezpieczeństwa i korzyści transplantów niemieckich instytucji prawnych do polskiego prawa zobowiązań i prawa rzeczowego” (nr umowy 2021-06) wspieranym przez Polsko-Niemiecką Fundację na Rzecz Nauki.

ELWIRA MACIERZYŃSKA-FRANASZCZYK

Comparatistic Inspirations for a Condition Dependent on the Intention of the Parties³

Abstract

The subject matter of the paper is an analysis of the legal comparative inspirations for condition dependent on the intention of the parties, stemming from German and French law, and their impact on the systematics of conditions dependent on the intention of the parties in Polish law. The division of conditions according to the criterion of the causative factor of the event is of nonnormative nature in Polish law, however, it performs the explanatory function for the constitutive features of the condition. The systematics adopted in the doctrine and jurisprudence refers to the concepts of both German and French law, in which, however, there are different approaches to the indicated criterion and slightly different divisions. Transplanting of concepts adopted in foreign legislation is sometimes perceived as a source of terminological inconsistencies, resulting in heterogeneity at the level of doctrine and jurisprudence. The paper covers analysis of a fragment of the presented issue, including comparative inspirations drawn from German and French law and its influence on the development of national law and the views of doctrine and case-law.

Keywords: potestative condition, *si voluero*, contractual stipulation.

³ This article presents a fragment of research conducted within the project entitled „False Friends in comparative law. Advantages and disadvantages of the legal transplants of German instruments to Polish obligation law and property law” (contract no. 2021-06), supported by the Polish-German Foundation for Science.

Wprowadzenie

Przyczynkiem do podjęcia tematu prawnoporównawczych inspiracji warunku zależnego od woli stron w prawie polskim było postanowienie Składu Siedmiu Sędziów SN z 22 marca 2013 r.⁴, które stanowiło przedmiot badań zrealizowanych w toku projektu „False friends w komparatyście prawniczej. Niebezpieczeństwa i korzyści transplantów niemieckich instytucji prawnych do polskiego prawa zobowiązań i prawa rzeczowego”⁵. Rozróżnienie rzeczywistych i fałszywych transplantów nie ograniczało się do warstwy lingwistycznej⁶, ale obejmowało szeroką analizę dogmatyczną i funkcjonalną porównywanych regulacji⁷. Tytułowi „fałszywi przyjaciele” (*False Friends*) identyfikowani byli między innymi na podstawie poglądów doktryny i orzecznictwa wskazujących na wpływ prawa niemieckiego na kształtowanie się instytucji polskiego prawa cywilnego.

W przywołanym na wstępie postanowieniu SN zawarte zostały odniesienia porównawcze do prawa niemieckiego i francuskiego i ich wpływu na systematykę warunków zależnych od woli stron w prawie polskim. SN, odnosząc się do tzw. zastrzeżenia *si voluero*, wyraził stanowisko, że „W istocie nie można go kwalifikować jako warunku, aczkolwiek, w nawiązaniu do rozwiązań prawa francuskiego i niemieckiego, w doktrynie i orzecznictwie zastrzeżenie takiej treści bywa określane jako warunek czysto-potestatywny, warunek woli lub wolicjonarny (*si voluero, si volet*), bądź warunek potestatywny »w ścisłym znaczeniu«”. W postanowieniu wskazano także, że przywoływany w doktrynie i orzecznictwie podział warunków zależnych od woli stron, oparty na kryterium sprawczej przyczyny zdarzenia, od którego strony uzależniają skutki czynności prawnej, wynika z „tradycji prawniczej i rozważań prawnoporównawczych przedstawicieli doktryny dotyczących innych systemów prawnych (zwłaszcza prawa francuskiego)”⁸.

⁴ Postanowienie SN z 22.3.2013 r., III CZP 85/12, OSNC 2013/11/132.

⁵ Niniejsze opracowanie stanowi fragment badań porównawczych poświęconych zagadnieniu wpływu prawa niemieckiego na dogmatyczną koncepcję warunku zrealizowanych w projekcie wspieranym przez Polsko-Niemiecką Fundację na rzecz Nauki, umowa nr 2021-06.

⁶ Zob. K. Siewert, *Fałszywi przyjaciele w przekładzie polskiej i niemieckiej terminologii prawniczej*, „Comparative Legilinguistics” 2021, 9, s. 56.

⁷ Zob. np. R. Michaels, *The Functional Method of Comparative Law*, w: M. Reimann, R. Zimmermann (red.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, 2006, s. 364 in.

⁸ Postanowienie SN z 22.3.2013 r., III CZP 85/12, OSNC 2013/11/132.

Przytoczone stwierdzenia, cytowane w ślad za postanowieniem SN w późniejszych judykatach i poglądach doktrynalnych, skłoniły do prześledzenia rzeczywistego wpływu prawa niemieckiego i francuskiego na systematykę warunków zależnych od woli stron w prawie polskim. Zagadnienia to w ogólnym zarysie stanowi przedmiot niniejszego opracowania.

Źródła inspiracji dla warunku zależnego od woli stron w prawie polskim

Rozróżnianie warunków na zależne od woli jednej ze stron, zależne od przypadku i mieszane kształtowało się już w prawie justyniańskim⁹. Już wówczas wskazywano, że warunek nie może polegać na uzależnieniu skutku prawnego wyłącznie od dobrej woli dłużnika (*si volueris dari*), gdyż takie nastawienie strony w ogóle wyklucza powstanie zobowiązania z powodu braku stanowczej woli¹⁰.

Rozwiązania znane prawu rzymskiemu zostały przejęte przez niemieckich pandektystów, których dorobek w tym zakresie legł u podstaw kształtującej się doktryny współczesnego prawa niemieckiego. Trójpodział warunków oparty na kryterium woli strony, na potestatywne, kauzalne i mieszane nie został jednak uwzględniony w prawie niemieckim na poziomie normatywnym. Twórcy BGB, podobnie jak później twórcy polskiego kodeksu zobowiązań, postrzegali go bowiem jako zagadnienie systematyki, a nie podział o charakterze dogmatycznym¹¹. W doktrynie nie było także początkowo znane rozróżnienie między warunkiem potestatywnym i warunkiem woli, jakkolwiek wskazywano, że warunek nie może być zależny wyłącznie od woli dłużnika¹². Z czasem zaczęła się kształtować systematyka warunków zależnych od woli stron, w ramach której dokonywano rozróżnienia na warunki zależne od przypadku (*Zufallsbedingung*), warunki potestatywne (*Potestativbedingung*) i warunki wolicjonalne (*Wollensbedingung*). Warunek potestatywny uznawany był co do zasady za dopuszczalny i traktowany najczęściej jako element zewnętrzny w relacji do treści oświadczenia woli konstytuującego czynność prawną. Kwestionowana była natomiast natura warunku wolicjonalnego¹³.

⁹ Zob. np. M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Kraków 2003, s. 140; T. Giaro [w:] W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Berier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009, s. 124.

¹⁰ M. Kuryłowicz, A. Wiliński, *op. cit.*, s. 140.

¹¹ T. Giaro, *op. cit.*, s. 124.

¹² H.P. Westermann, *Münchener Kommentar zum BGB*, 2021, § 158, t. 5.

¹³ Zob. B. Windscheid, *Pandektenrecht, Band 1*, Frankfurt am Main 1867, pp. 231–232. Współcześnie np. H.P. Westermann, *Münchener Kommentar zum BGB*, 2021, § 158, t. 21.

Zastrzeżenie warunku polegającego na uzależnieniu skutków czynności prawnej od złożenia przez jedną ze stron oświadczenia woli, że chce ona, aby skutek ten nastąpił, interpretowano jako brak stanowczego oświadczenia woli dokonania tej czynności prawnej¹⁴. Współcześnie w obrębie warunków wolicjonalnych dokonuje się dodatkowego rozróżnienia na warunki związane (w których wyrażana wola była warunkowana okolicznością obiektywną) i niezwiązane (w których wyrażona wola zależała wyłącznie od subiektywnej decyzji strony)¹⁵. W przypadku warunków związanych poddaje się pod rozważenie skuteczność ich zastrzeżenia¹⁶.

Dogmatyczny podział warunków na *condiciones potestativae*, *condiciones causales* i *condiciones mixtae* wykorzystany został przez ustawodawcę francuskiego znajdując swój wyraz w Kodeksie Napoleona¹⁷ (KN), w którym czynności warunkowe, do których odnosiły się art. 1168 – 1184 KN, traktowane były jako szczególny rodzaj zobowiązań. W artykułach 1169–1170 KN dokonywano rozróżnienia na warunki przypadkowe (art. 1169 KN), warunki zależne wyłącznie od woli jednej ze stron, którą mógł być wierzyciel albo dłużnik (art. 1170 KN), oraz warunki mieszane (art. 1171 KN). Z artykułu 1174 KN wynikał ponadto zakaz zastrzegania warunku zależnego od woli tego, kto się zobowiązał. Nawiązanie do tego podejścia można odnaleźć w mających znaczenie już tylko historyczne judykatach SN wydawanych pod rządami Kodeksu Napoleona, np. w orzeczeniu z 5 marca 1937 r., w którym SN, stosując rozumowanie *a contrario* do art. 1174 KN, uznał za dopuszczalne zastrzeżenie warunku zależnego od woli wierzyciela (w przedmiotowej sprawie spełnienie świadczenia uzależnione było od warunku, że wierzyciel nie uzna wyjaśnień składanych przez dłużnika za wystarczające)¹⁸. Stosowanie art. 1174 KN ograniczano jednak w praktyce do warunków potestatywnych, których ziszczenie się zależało wyłącznie od woli dłużnika, czyli warunków czysto potestatywnych (*condition purement potestative*)¹⁹. Za dopuszczalne uznawano warunki, w których wystąpienie zdarzenia zależne było niewyłącznie od woli dłużnika, ale również od czynników zewnętrznych (*condition simplement potestative*)²⁰.

Podczas prac nad częścią ogólną kodeksu zobowiązań materiał wstępny stanowiły dwa konkurencyjne projekty – postrzegany jako bliższy wpływom germańskim projekt pod redakcją E. Tilla oraz szerzej uwzględniający dorobek prawa

¹⁴ O. Palandt, *Bürgerliches Gesetzbuch*, München 2011, s. 174.

¹⁵ J. Zawadzka, *Warunek w prawie cywilnym*, LexisNexis 2013, r.VI.3.2.

¹⁶ H. Köhler, *BGB Allgemeiner Teil*, München 2011, s. 218.

¹⁷ Szerzej zob. np. B. Swaczyna, *Warunkowe czynności prawne*, Warszawa 2012, R.2 §2.

¹⁸ Orzeczenie SN z 5.3.1937 r., C.I. 1621/36, OSN(C) 1938/3/116.

¹⁹ Zob. M. Planiol, *O zobowiązaniach. Umowy. Cz. III*, Warszawa 1928, s. 139; H. Capitani, *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Warszawa–Kraków 1938, s. 371.

²⁰ *Ibidem*.

francuskiego i prace komisji Capitanta projekt pod redakcją L. Domańskiego. W uzasadnieniu projektu wstępnego części ogólnej prawa o zobowiązaniach, którego referentem głównym był E. Till, warunek postrzegany był jako integralna część umowy warunkowej, która uzależnia skutki prawne tej umowy od obcego umowie bezwarunkowej czynnika zewnętrznego i przyszłego²¹. Wskazano także, że określanie istoty warunku, w tym podziału warunków na przypadkowe, zależne od woli stron i mieszane, nie wymaga regulacji normatywnej, gdyż należy do dorobku doktryny²². W kontrprojekcie do części ogólnej prawa o zobowiązaniach w opracowaniu L. Domańskiego, zawarto propozycję inspirowaną KN, zgodnie z którą jako nieważne należało traktować każde zobowiązanie zawarte pod warunkiem zależnym wyłącznie od woli tego kto się zobowiązał (art. 35 projektu). Odniesienie prawoporównawcze dla projektowanego przepisu stanowiły przepisy KN oraz francusko-włoskiego projektu kodeksu cywilnego²³.

Ostatecznie na poziomie normatywnym KZ ujęty został jedynie zasadniczy podział na warunki zawieszające i rozwiązujące (art. 46 § 1 KZ), natomiast inne systematyki warunków, w tym podział na warunki potestatywne, kauzalne i mieszane, oraz na warunki dodatnie i ujemne, pozostawiono nauce²⁴. Brzmienie art. 49 § 1 KZ wskazywało, że warunek uzależnia powstanie albo ustanie skutków oświadczenia. Do treści KZ nie został włączony zakaz warunków zależnych od woli dłużnika, gdyż, jak uzasadniano, byłby on nie do pogodzenia z wyrażoną w art. 55 KZ zasadą swobody stosunków umownych, z którą w sprzeczności stałoby generalne wykluczenie dopuszczalności zaciągania zobowiązań umownych pod warunkiem zależnym wyłącznie od woli strony zobowiązanej²⁵. Twórcy KZ postrzegali warunek jako element treści czynności prawnej²⁶. Już na gruncie KZ widoczne było jednak zróżnicowanie stanowisk doktrynalnych. Reprezentowany był pogląd umiarkowanie liberalny, niewykluczający dopuszczalności zastrzegania warunku zależnego od woli dłużnika, zgodnie z którym warunkiem mogłoby być zdarzenie przyszłe i niepewne, bez znaczenia było natomiast, czy ziszczenie warunku zależeć

²¹ E. Till, *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923, s. 65–66.

²² *Ibidem*.

²³ L. Domański, *Projekt prawa o zobowiązaniach. Część ogólna (Koreferat)*, Zbiór Komisji Kodyfikacyjnej RP, Sekcji prawa cywilnego, Tom I, Zeszyt 1, Zbiór Ogólny No 24, Warszawa 1927, s. 12.

²⁴ R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu Kodeksu Zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu, Art. 1–167*, Komisja Kodyfikacyjna Podkomisja prawa o zobowiązaniach, Zeszyt 4, Zbiór ogólny No 82, Warszawa 1934, s. 55; L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań komentarz teoretyczno-praktyczny*. T.2, Warszawa 1936, s. 297.

²⁵ L. Domański, *Instytucje...*, s. 297.

²⁶ R. Longchamps de Bériet, *Czynności prawne*, w: H. Konic (red.), *Encyklopedia Prawa Prywatnego*, t. 1, Warszawa 1931, s. 190–191.

ma od przypadku, czy od woli strony²⁷. Jednocześnie pogląd ten uzupełniano zastrzeżeniem, że warunek nie może zależeć wyłącznie od woli zobowiązanego pod warunkiem, gdyż wówczas nie dochodzi do zobowiązania, chyba że dopuszczalność takiego warunku wynika z ustawy (tak jak w przypadku sprzedaży na próbę). Z natury zobowiązania wynika bowiem bez potrzeby artykułowania tego na poziomie normatywnym, że istnienie zobowiązania nie może zależeć wyłącznie od woli zobowiązanego²⁸. Obecny był także pogląd silniej liberalizujący dopuszczalność warunku potestatywnego, zgodnie z którym nie było wykluczone uzależnienie skutków czynności prawnej od warunku zależnego wyłącznie od woli strony zobowiązanej o ile nie stało to w sprzeczności z porządkiem publicznym, ustawą lub dobrymi obyczajami²⁹.

Warunek zależny od woli stron w dobie regulacji KC

Założenia dogmatyczne konstrukcji warunku przyjęte w KZ stały się wzorem dla regulacji warunku w art. 77 POPCU³⁰, a następnie art. 89 k.c. (jakkolwiek w art. 89 k.c. pominięto zaczerpniętą z systematyki warunków terminologię – pojęcia warunku zawieszającego i rozwiązującego). Warunek (*conditio*), w rozumieniu art. 89 kodeksu cywilnego³¹ (k.c.), stanowi zastrzeżenie umowne, w którym powstanie lub ustanie skutków czynności prawnej zostało uzależnione od ziszczenia się zdarzenia przyszłego i niepewnego³². Dokonując systematyki warunków tradycyjnie, uwzględnia się charakter zdarzenia, jego wpływ na skutki dokonanej czynności prawnej oraz zależność zdarzenia od woli strony czynności prawnej. Zdarzenie warunkowe, w rozumieniu art. 89 k.c., ma być „przyszłe i niepewne” co oznacza, zgodnie z dominującym zapatrywaniem, że nie może ono nastąpić przed lub równocześnie z dokonaniem czynności prawnej, niezależnie od tego, czy fakt ten był stronie/stronom wiadomy³³. Zdarzenie takie nie tylko nie stanowi zdarzenia „przyszłego”, ale także pozbawione jest cechy niepewności, którą oceniać należy według kryteriów

²⁷ R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, s. 97 i 101.

²⁸ *Ibidem*, s. 101.

²⁹ L. Domański, *Instytucje*, s. 298.

³⁰ Ustawa z dnia 18 lipca 1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego, Dz.U. z 1950 r. Nr 34, poz. 311.

³¹ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.

³² R. Longchamps de Bérier, *Zobowiązania*, Lwów 1938, s. 97; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 323.

³³ Tak np. M. Piekarski [w:] F. Błahuta (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Tom 1, Warszawa 1972, s. 225; Z. Radwański, *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979, s. 211; M. Pazdan [w:] J. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz*, Legalis 2020.

obiektywnych³⁴. Nie stanowi też warunku, w rozumieniu art. 89 k.c., zdarzenie przyszłe i pewne (warunek konieczny), konstrukcyjnie zbliżone do terminu³⁵. Biorąc pod uwagę wpływ zdarzenia przyszłego na skutki dokonanej czynności prawnej, wyróżniamy warunek rozwiązujący (*conditio resolutive*), który łączy ustanie określonych skutków prawnych ze ziszczeniem się zdarzenia, oraz warunek zawieszający (*conditio suspensiva*), uzależniający powstanie określonych skutków prawnych od ziszczenia się zdarzenia. Warunek może być powiązany z nastąpieniem określonego zdarzenia (warunek dodatni, pozytywny) albo jego nienastąpieniem (warunek ujemny, negatywny)³⁶.

Oceniając zależność zdarzenia od wpływu woli strony czynności prawnej, w doktrynie wyróżnia się warunek kauzalny (*conditio causalis*) – zależny od przypadku (*causa*) i niezależny od woli stron, warunek mieszany (*conditio mixta*) – zależny zarówno od woli strony, jak i od przypadku oraz warunek potestatywny (*conditio potestativa*) – zależny od woli jednej lub obu stron³⁷. Warunek potestatywny, polegający na uzależnieniu skutków czynności prawnej od zdarzenia, którego nastąpienie zależy od woli strony/stron czynności prawnej, może przyjąć postać warunku zawieszającego albo rozwiązującego, pozytywnego albo negatywnego³⁸. Uzależnienie ziszczenia się warunku od woli jednej lub obu stron czynności prawnej nie powoduje zniesienia cechy niepewności zdarzenia przyszłego³⁹. Przyczyną sprawczą zdarzenia warunkowego może być wola jednej albo obu stron czynności prawnej. Ziszczenie się warunku zależy jednak od świadomego działania tej strony⁴⁰. Od warunku potestatywnego (*sensu stricto*) odróżnia się warunek czysto wolicjonalny (*si voluero*), nazywany także warunkiem „czysto potestatywnym” lub „warunkiem czystej woli”⁴¹, którego zastrzeżenie skutkuje uzależnieniem określonego skutku prawnego czynności prawnej od tego czy dłużnik „zechce” spełnić świadczenie.

Zastrzeżenie warunku potestatywnego nie zostało generalnie wykluczone także na gruncie k.c. Z brzmienia art. 89 k.c. wynika jedynie, podobnie jak z brzmienia art. 49 § 1 k.z. (kodeksu zobowiązań), że powstanie lub ustanie skutków czynności prawnej można uzależnić od zdarzenia przyszłego i niepewnego. Zdarzeniem

³⁴ Z. Radwański [w:] Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo cywilne – część ogólna. Tom 2*, Warszawa 2008, s. 261.

³⁵ R. Longchamps de Bérier, *op. cit.*, s. 98.

³⁶ Tak np. M. Piekarski, *op. cit.*, s. 226.

³⁷ Z. Radwański [w:] Z. Radwański (red.), *op. cit.*, s. 265; B. Swaczyna, *Warunkowe...*, s. 71.

³⁸ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo*, s. 324.

³⁹ Zob. np. Z. Radwański, *Zarys części ogólnej...*, s. 210.

⁴⁰ Z. Radwański [w:] Z. Radwański (red.), *op. cit.*, s. 265.

⁴¹ Zob. B. Giesen, *Warunek woli (artykuł recenzyjny)*, „Państwo i Prawo” 2015, 4, s. 105.

warunkowym może być nie tylko zdarzenie, na którego ziszczenie się żadna ze stron nie miała wpływu, ale także takie, którego spełnienie ma zależeć od woli jednej lub obu stron⁴². Zastrzeżenie warunku zależnego od woli dłużnika, polegającego na spełnieniu świadczenia pieniężnego, uznano za dopuszczalne już na gruncie POPCU jako zależne niewyłącznie od samego dłużnika⁴³. Zastrzeżenie warunku potestatywnego nie może prowadzić do skutku w postaci nieważności zobowiązania, gdyż wpływ dłużnika na ziszczenie warunku należy postrzegać jako odrębny od woli zaciągnięcia zobowiązania⁴⁴. Stanowiskom kontestującym generalną dopuszczalność zastrzeżenia warunku potestatywnego zarzucano zbyt ni radykalizm, proponując dokonywanie oceny ważności czynności zawierającej tego rodzaju zastrzeżenie *ad casum* w celu ustalenia, czy po stronie dłużnika istniała wola zobowiązania się do świadczenia, a oświadczenie miało charakter stanowczy mogący skutkować dokonaniem czynności prawnej⁴⁵. W konsekwencji przyjmowano, że zastrzeżenie warunku potestatywnego można kwestionować w przypadku stwierdzenia braku woli dokonania prawnie wiążącej czynności prawnej przez jedną ze stron⁴⁶. Ze sprzeciwem w polskiej doktrynie i orzecznictwie spotyka się natomiast traktowanie jako warunku zastrzeżenia *si voluero*. Czynność prawna dokonana z zastrzeżeniem, że dojdzie do skutku wówczas, gdy jedna ze stron tej czynności złoży oświadczenie, że chce, aby ten skutek nastąpił, oznacza, że czynność ta nie została w ogóle dokonana z powodu braku stanowczego oświadczenia woli strony⁴⁷.

Podsumowując, zgodnie z dominującym stanowiskiem doktrynalnym zastrzeżenie warunku, którego ziszczenie się zależne jest od woli strony albo obu stron czynności prawnej, można uznać za generalnie dopuszczalne. Kontrowersje dotyczą jednak nadal kwestii, w jakim stopniu zdarzenie może zależeć od woli jednej ze stron, w szczególności od dłużnika zobowiązanego do jego spełnienia. Podkreślenia wymaga jednak niejednorodność klasyfikacyjna i terminologiczna warunków zależnych od woli stron, która do pewnego stopnia zaważyła na niespójności stanowisk⁴⁸.

⁴² Z. Radwański, *Zarys części ogólnej...*, s. 210–211.

⁴³ K. Gandor, *Glosa do uchwały SN z 19 stycznia 1960 r.*, I CO 4/59, „Państwo i Prawo” 1962, 4, s. 731–732.

⁴⁴ Z. Radwański [w:] S. Grzybowski, *System Prawa Cywilnego. t. I*, Warszawa 1985, s. 541.

⁴⁵ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo*, s. 324.

⁴⁶ *Warunkowe czynności prawne*, Warszawa 2012.

⁴⁷ Z. Radwański [w:] Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego*, s. 266.

⁴⁸ Zwraca na to również uwagę B. Giesen, *Warunek*, s. 105. Zob. także postanowienie SN z 22.3.2013 r., CZP 85/12, OSNC 2013/11/132.

Warunek zależny od woli stron w orzecznictwie

Stanowiska sądów polskich nie pozostają spójne co do sposobu definiowania, oceny dopuszczalności lub skutków zastrzeżenia warunku z elementem wolicjonalnym⁴⁹. Na wstępie warto przytoczyć orzeczenie zapadłe jeszcze na gruncie art. 46 § 1 k.z.⁵⁰, który dopuszczał uzależnienie skutków oświadczenia woli od zdarzenia przyszłego i niepewnego, stanowiącego warunek zawieszający lub rozwiązujący. W orzeczeniu z 28 lutego 1938 r. SN przyjął, że zawarcie w umowie sprzedaży zastrzeżenia, że w braku zapłaty pozostałej części ceny w określonym terminie umowa staje się nieważna, nie może stanowić warunku rozwiązującego, skutkującego wygaśnięciem umowy. Nie można bowiem uznać za warunek zdarzenia przyjmującego postać niezapłacenia przez kupującą ceny, gdyż czynność taka pozbawiona jest cechy niepewności, zależy bowiem od woli kupującej⁵¹. W orzeczeniu tym zarysowała się, znajdująca swoją kontynuację na gruncie późniejszych orzeczeń, linia orzecznicza wykluczająca traktowanie jako warunku zdarzenia przyszłego polegającego na spełnieniu świadczenia (wykonaniu zobowiązania). Z czasem ukształtowała się w orzecznictwie wykładnia art. 89 k.c., zgodnie z którą uznawano za niewystarczające uzależnienie skutków czynności prawnej od zdarzenia przyszłego i niepewnego. Zdarzenie warunkowe miało mieć także charakter zewnętrzny w stosunku do czynności prawnej oraz nie mogło być całkowicie uzależnione od woli strony/stron⁵². W uzasadnieniach orzeczeń reprezentujących tę linię podkreślano, że uzależnienie skutku czynności prawnej od woli skorzystania przez jedną ze stron z wynikającego z umowy uprawnienia (np. uprawnienia prawokształtującego) albo od woli spełnienia świadczenia umownego, stanowi element składowy treści zawieranej umowy, nie jest więc zdarzeniem zewnętrznym, przyszłym i niepewnym, stąd nie może być kwalifikowane jako warunek w rozumieniu art. 89 k.c. Przyjmowano, że jednostronne uprawnienie kształtujące strony do wypowiedzenia umowy, podobnie jak spełnienie świadczenia zgodnie z treścią zobowiązania, stanowią elementy składowe treści tej umowy, a nie zdarzenia będące warunkiem w rozumieniu art. 89 k.c.⁵³. W odniesieniu do przesłanki niepewności zdarzenia stanowczość zajmowanych stanowisk

⁴⁹ Zob. np. B. Swaczyna, *Warunkowe...*; J. Zawadzka, *Warunek...*; M. Chomiuk, *Spór o dopuszczalność zastrzeżenia warunku potestatywnego na tle obowiązujących regulacji warunku w Kodeksie cywilnym*, „Monitor Prawa Handlowego” 2012, 4, s. 34–35.

⁵⁰ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań.

⁵¹ Orzeczenie SN 28.2.1938 r., C.II. 2273/37, OSN(C) 1938/12/565.

⁵² W tym postanowienie SN z 5.03.1999 r., I CKN 1069/98, OSNC 1999/9/160; wyrok z 29.5.2000 r., III CKN 246/00, OSNC 2000/11/213; wyrok SN z 5.6.2002 r., II CKN 701/00, OSP 2003/10/124.

⁵³ Zob. wyrok SN z 5.06.2002 r., II CKN 701/00, OSP 2003/10/124; wyrok SN z 11.10.2002 r., I CKN 1004/00, Legalis nr 59273; postanowienie SN z 10.04.2003 r., III CKN 1355/00, OSG 2004/3/35, wyrok SN

prowadziła niekiedy wręcz do sprzeczności ze wskazaniami doświadczenia życiowego. Trudno bowiem inaczej ocenić generalizujący pogląd, jakoby spełnienie świadczenia pieniężnego było „całkowicie zależne od dłużnika, od jego woli i okoliczności od niego uzależnionych”⁵⁴. W przyjętej linii orzeczniczej dokonywano swoistego uzupełniania hipotezy art. 89 k.c. o przesłanki pozanormatywne dookreślające zdarzenie mogące stanowić warunek, takie jak zewnętrzny w stosunku do treści czynności prawnej charakter zdarzenia oraz brak uzależnienia zdarzenia od woli strony/stron. W postanowieniu SN z 5 marca 1999 r., w którym poddano ocenie zdarzenie polegające na złożeniu oświadczenia o wypowiedzeniu umowy wskazano, że „jeżeli powstanie lub ustanie skutków czynności prawnej uzależnione jest wyłącznie od woli stron, to takie zastrzeżenie jako objęte treścią czynności prawnej, nie może być kwalifikowane jako warunek w rozumieniu art. 89 k.c.”⁵⁵. Przedstawiony kierunek wykładni był poddany krytyce zarówno na gruncie orzecznictwa, jak i w doktrynie⁵⁶.

Jednocześnie silnie zaznaczał się w orzecznictwie pogląd przeciwny, zgodnie z którym każde zdarzenie przyszłe i niepewne mogło stanowić warunek prawny, w szczególności zdarzeniem tym mogło być wykonanie lub niewykonanie zobowiązania umownego przez dłużnika⁵⁷. W uzasadnieniu tego stanowiska wskazywano, że spełnienie świadczenia umownego jest zdarzeniem przyszłym i niepewnym, które zachowuje odrębność od dokonanej przez strony czynności prawnej, gdyż stanowi wykonanie umowy (spełnienie świadczenia wynikającego z treści czynności), a nie element treści czynności prawnej⁵⁸. Ponadto zdarzeniu polegającemu na spełnieniu świadczenia dłużnego nie można odmówić przymiotu niepewności, nawet jeżeli wola dłużnika może wpłynąć na jego realizację. Wykonanie zobowiązania zazwyczaj nie jest zależne wyłącznie od woli dłużnika⁵⁹, ale także od okoliczności od dłużnika niezależnych wpływających na niepewność ziszczenia się zdarzenia⁶⁰. Spełnienie świadczenia obejmuje w istocie zarówno element woli,

z 10.06.2005 r., II CK 712/04, Legalis nr 89824; wyrok SN z 29.05.2000, III CKN 246/00, OSNC 2000/11/213; wyrok SN z 5.01.2005, II CK 343/04, Legalis nr 81833.

⁵⁴ Zob. np. wyrok SN z 29.05.2000 r., III CKN 246/00, OSNC 2000/11/213.

⁵⁵ Postanowienie SN z 5.03.1999 r., I CKN 1069/98, OSNC 1999/9/160.

⁵⁶ Z. Radwański [w:] Z. Radwański (red.), *op. cit.*, s. 265; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo*, s. 324.; także np. wyrok SN z 26.09.2007 r., IV CSK 118/07, OSP 2008/12/125; postanowienie SN z 22.03.2013 r., III CZP 85/12, OSNC 2013/11/132.

⁵⁷ Zob. np. wyrok SN z 8.03.2002 r., III CKN 748/00, OSNC 2003/3/33, wyrok SN z 9.10.2003 r., V CK 285/02, Legalis nr 62351.

⁵⁸ Wyrok z 17.3.2011 r., IV CSK 358/10, OSNC 2011/12/136.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Wskazane podejście można dostrzec także w niejednolitym wewnętrznie orzecznictwie dotyczącym czynności powierniczych (w szczególności przewłaszczenia na zabezpieczenie) oraz zabezpieczeń

jak i inne okoliczności faktyczne, które w sumie kształtują zdarzenie spełniające przesłankę niepewności warunku.

Linie orzecznictwa dopuszczającego zastrzeżenie warunku, w rozumieniu art. 89 k.c., przyjmującego postać zdarzenia polegającego na uzależnieniu skutków czynności prawnej od skorzystania z uprawnienia lub od woli wykonującego zobowiązanie, utrwaliło przytoczone na wstępie postanowienie Składu Siedmiu Sędziów SN z 22 marca 2013 roku⁶¹. SN podkreślił brak podstaw do poszerzania przesłanek dotyczących warunku oznaczonych w przepisie art. 89 k.c. o zewnętrzny charakter zdarzenia i brak zależności od woli stron. Zarazem stanowczo wykluczył kwalifikowanie jako warunku w rozumieniu prawnym, warunku czysto potestatywnego, polegającego na uzależnieniu skutków czynności prawnej od tego, czy dłużnik „zechce” spełnić świadczenie wynikające z podstawowej treści stosunku prawnego. Skutkiem takiego zastrzeżenia jest bowiem niedokonanie czynności prawnej wynikające z braku stanowczego oświadczenia woli dłużnika przenoszącego treść jego zobowiązania do spełnienia świadczenia umownego. Dokonując genezy różnic w stanowiskach zajmowanych w orzecznictwie, SN wskazał brak precyzji terminologicznej i nieadekwatne nawiązywanie do konstrukcji normatywnych i doktrynalnych, w tym niejednolite rozróżnianie postaci warunków zależnych od woli strony. Zwrócił również uwagę na posługiwanie się w doktrynie i orzecznictwie zaczerpniętym z prawa niemieckiego i francuskiego określaniem zastrzeżenia *si voluero* jako warunku czysto-potestatywnego, warunku woli lub wolicjonarnego (*si voluero, si volet*), bądź warunku potestatywnego „w ścisłym znaczeniu”, oraz znajdujący swoje źródło w prawie francuskim trójpodział warunków według kryterium sprawczej przyczyny zdarzenia⁶². Jako źródło zaistniałych w orzecznictwie wątpliwości dotyczących warunku potestatywnego SN postrzegał brak jednolitości w zakresie odwoływania się do pozadogmatycznego podziału warunków na zależne od przypadku, od woli stron, mieszane oraz *si voluero*⁶³.

Podsumowanie

Postanowienie SN z 22 marca 2013 r. wpisało się w linię orzeczniczą dopuszczającą co do zasady zastrzeżenie warunku potestatywnego. W judykaturze utrwaliło się stanowisko wyrażone wcześniej w wyroku SN z 6 września 2007 r.⁶⁴, dopusz-

rzeczowych akcesoryjnych względem zabezpieczanych wierzytelności – zob. np. wyrok SN z 29.05.2000 r., III CKN 246/00, OSNC 2000/11/213, postanowienie SN z 26.09.2007 r., IV CSK 118/07, MoP 2007, nr 21, s. 1171.

⁶¹ Postanowienie SN z 22.3.2013 r., III CZP 85/12, OSNC 2013/11/132.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Postanowienie SN z 22.3.2013 r., III CZP 85/12, OSNC 2013/11/132.

⁶⁴ Wyrok SN z 6.09.2007 r., IV CSK 118/07, OSP 2008/12/125.

czające zastrzeżenie warunków potestatywnych (*sensu stricto*), w tym warunków uzależniających spełnienie świadczenia od woli dłużnika⁶⁵. W orzecznictwie (i w literaturze) zauważyć można także wielokrotnie cytowane fragmenty postanowienia z 2013 r., wraz z przywołanymi w judykacie odwołaniami do prawa niemieckiego i francuskiego⁶⁶, mogące sugerować ich bezpośredni wpływ na kształt współczesnej doktryny prawa krajowego. Bez wątpienia oba te systemy prawne wywarły znamienny wpływ na istniejącą regulację polskiego prawa cywilnego, stanowiły bowiem źródła porównawcze uwzględniane w toku prac pierwszej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Prywatnego. Jest to jednak wpływ historyczny.

Bibliografia

- Capitant H., *Wstęp do nauki prawa cywilnego*, Warszawa–Kraków 1938.
- Chomiuk M., *Spór o dopuszczalność zastrzeżenia warunku potestatywnego na tle obowiązujących regulacji warunku w Kodeksie cywilnym*, „Monitor Prawa Handlowego” 2012, 4.
- Domański L., *Projekt prawa o zobowiązaniach. Część ogólna (Koreferat)*, Zbiór Komisji Kodyfikacyjnej RP, Sekcji prawa cywilnego, Tom I, Zeszyt 1, Zbiór Ogólny No 24, Warszawa 1927.
- Domański L., *Institucje kodeksu zobowiązań komentarz teoretyczno-praktyczny*. T.2, Warszawa 1936, s. 297.
- Gandor K., *Glosa do uchwały SN z 19 stycznia 1960 r., I CO 4/59*, „Państwo i Prawo” 1962, 4.
- Giaro T. [w:] W. Dajczak, T. Giaro, F. Longchamps de Berier, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2009.
- Giesen B., *Warunek woli (artykuł recenzyjny)*, „Państwo i Prawo” 2015, 4.
- Köhler H., *BGB Allgemeiner Teil*, München 2011.
- Kuryłowicz M., Wiliński A., *Rzymskie prawo prywatne. Zarys wykładu*, Kraków 2003.
- Longchamps de Bérier R., *Czynności prawne*, [w:] H. Konic (red.), *Encyklopedia Prawa Prywatnego*, t. 1, Warszawa 1931.
- Longchamps de Berier R., *Uzasadnienie projektu Kodeksu Zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu, Art. 1–167*, Komisja Kodyfikacyjna Podkomisja prawa o zobowiązaniach, Zeszyt 4, Zbiór ogólny No 82, Warszawa 1934.
- Longchamps de Bérier R., *Zobowiązania*, Lwów 1938.
- Michaels R., *The Functional Method of Comparative Law*, [w:] M. Reimann, R. Zimmermann (red.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*, 2006. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199296064.013.0011>

⁶⁵ Zob min. postanowienie z 24 czerwca 2022 r., I CSK 1586/22, Legalis nr 2711782; wyrok SN z 17.03.2011 r., IV CSK 358/10; postanowienie SN z 24.06.2022 r., I CSK 1586/22.

⁶⁶ Tak np. wyrok SA w Szczecinie z 28.07.2016 r., I ACa 405/16, Legalis nr 1522771; wyrok SA w Szczecinie z 27.03.2020 r., I ACa 87/20, Legalis nr 2526458; wyrok SA w Szczecinie z 27.03.2020 r., I ACa 87/20, Legalis nr 2526458.

- Palandt O., *Bürgerliches Gesetzbuch*, München 2011.
- Pazdan M. [w:] J. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz*, Legalis 2020.
- Piekarski M. [w:] F. Błahuta (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz, Tom 1*, Warszawa 1972.
- Planiol M., *O zobowiązaniach. Umowy. Cz. III*, Warszawa 1928.
- Radwański Z., *Zarys części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 1979.
- Radwański Z. [w:] S. Grzybowski, *System Prawa Cywilnego. t. I*, Warszawa 1985.
- Radwański Z. [w:] Z. Radwański (red.), *System Prawa Prywatnego, Prawo cywilne – część ogólna. Tom 2*, Warszawa 2008.
- Siewert K., *Falszywi przyjaciele w przekładzie polskiej i niemieckiej terminologii prawniczej*, „Comparative Legilinguistics” 2021, 9. <https://doi.org/10.14746/cl.2012.09.04>
- Swaczyna B., *Warunkowe czynności prawne*, Warszawa 2012.
- Till E., *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923.
- Westermann H.P., *Münchener Kommentar zum BGB*, 2021.
- Windscheid B., *Pandektenrecht, Band 1*, Frankfurt am Main 1867.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001.
- Zawadzka J., *Warunek w prawie cywilnym*, LexisNexis 2013.